

<https://hstryres.uz/journal/index.php/makro>

2025, № 5 (11)

ISSN-3030-3761

ТАРИХИЙ ТАДҚИҚОТЛАР
Илмий журнали

ИСТОРИЧЕСКИЕ ИССЛЕДОВАНИЯ
Научный журнал

HISTORICAL RESEARCHES
Scientific journal

ТОШКЕНТ-2025

ТАРИХИЙ ТАДҚИҚОТЛАР
ИСТОРИЧЕСКИЕ ИССЛЕДОВАНИЯ
HISTORICAL RESEARCHES

Бош муҳаррир:
Главный редактор:
Chief Editor:

Юнусова Хуршида Эркиновна
тарих фанлари доктори, профессор
Ўзбекистон Миллий университети

Бош муҳаррир ўринбосори:
Заместитель главного редактора:
Deputy Chief editor:

Шакиров Иляс Рахимзянович
т.ф.ф.д., (PhD)
Ўзбекистон Миллий университети

ТАҲРИР ҲАЙЪАТИ
РЕДАКЦИОННАЯ КОЛЛЕГИЯ
EDITORIAL BOARD

Сагдуллаев Анатолий Сагдуллаевич
тарих фанлари доктори, профессор, Академик
Ўзбекистон Миллий университети
Сулейманов Рустам Хамидович
тарих фанлари доктори, профессор
Ўзбекистон Миллий университети
Муминов Алишер Гаффарович
Сиёсий фанлари доктори, профессор
Ўзбекистон Миллий университети
Зуев Андрей Сергеевич
тарих фанлари доктори, профессор
Новосибирск Давлат университети
Ишанхуджаева Замира Райимовна
тарих фанлари доктори, профессор
Ўзбекистон Миллий университети
Кобзева Ольга Петровна
тарих фанлари доктори, профессор
Ўзбекистон Миллий университети
Холиқулов Ахмад Баймаҳаматович
тарих фанлари доктори, профессор
Ўзбекистон Миллий университети
Габриэльян Софья Ивановна
тарих фанлари доктори, доцент
Ўзбекистон Миллий университети
Убайдуллаева Барно Машрабжоновна
тарих фанлари доктори, доцент
Ўзбекистон Миллий университети
Очилдиев Файзулла Бобоқулович
тарих фанлари доктори, профессор
Ўзбекистон Миллий университети
Саидбобоев Зокиржон Абдукаримович
тарих фанлари номзоди, профессор
Ўзбекистон Миллий университети
Азизов Илдар Рафаэлович
тарих фанлари доктори (DSc)
Бизнес ва тадбиркорлик олий мактаби

Сиддиқов Равшан Бердимуратович
тарих фанлари номзоди, доцент
Ўзбекистон Миллий университети
Тухтабеков Козимбек Азимбекович
тарих фанлари номзоди, доцент
Ўзбекистон Миллий университети
Бабабеков Акбар Давурбаевич
тарих фанлари бўйича фалсафа доктори (PhD)
Ўзбекистон Миллий университети
Баҳранов Шерзод Таштурсунович
тарих фанлари бўйича фалсафа доктори (PhD)
Жамоат ҳафсизлиги университети
Алиазарова Дилдора Валишеровна
тарих фанлари бўйича фалсафа доктори (PhD), доцент
Ўзбекистон Миллий университети
Холиқулова Шахноза Боймуҳаммадовна
тарих фанлари бўйича фалсафа доктори (PhD), доцент
Навоий Давлат педагогика институти
Нормуродов Дилмурод Раҳматуллаевич
тарих фанлари бўйича фалсафа доктори (PhD), доцент
Ўзбекистон Миллий университети
Абдулаева Нигора Санжаровна
тарих фанлари бўйича фалсафа доктори (PhD), доцент
Америка технологиялар университети
Тоғаев Жасур Эркинович
тарих фанлари бўйича фалсафа доктори (PhD), доцент
Ўзбекистон Миллий университети
Усаров Умид Абдумавлянович
тарих фанлари бўйича фалсафа доктори (PhD), доцент
Ўзбекистон Миллий университети
Эгамбердиева Гузаль Акрамжоновна
тарих фанлари бўйича фалсафа доктори (PhD)
Ўзбекистон Миллий университети
Эшқувватов Бобир Валикул ўғли
тарих фанлари бўйича фалсафа доктори (PhD), доцент
Ўзбекистон Миллий университети

Контакт редакции журнала
Город Ташкент, улица Мирзо Голиба,
Исторический факультет
Национального Университета
Узбекистана имени Мирзо Улугбека
Web: <https://hstryres.uz/journal/>
E-mail: I.Shakirov91@mail.ru
Тел: +998900382203

Contact Editors of journal
Tashkent city, street of Mirzo Golib,
Faculty of history of the National
university ofUzbekistan named after
Mirzo Ulugbek
Web: <https://hstryres.uz/journal/>
E-mail: I.Shakirov91@mail.ru
Phone: +998900382203

МУНДАРИЖА / СОДЕРЖАНИЕ / CONTENT

1	Абдукаримова Мадинабону Ирисмухаммад кизи ИСТОРИЯ ПРОФЕССИОНАЛЬНЫХ СОЮЗОВ РАБОТНИКОВ ПЕЧАТНОГО ДЕЛА	4
2	Abdunosirova Ozodaxon Botirjon qizi AMIR TEMUR VA TEMURIYLAR DAVRIDA YUQUMLI KASALLIKLARGA QARSHI KURASH	9
3	Anarbayev Abdulxamidjon Anarbayevich, Oynazarov Xoliyor Gaimnazarovich, Bekmirzayev Islomjon Ibroxim o'g'li G'OVASOY HAVZASI PETROGLIFLARI	15
4	Вайсова Нодирабегим Авазовна ИСТОРИЯ СОГДА И СОГДИЙЦЕВ В ТРУДАХ АКАДЕМИКА Ю. Ф. БУРЯКОВА	33
5	Begimqulova Laylo Mashrabjonovna TEMURIYLAR DAVLATINING BARQARORLIGIDA MIRONSHOH SULTONNING TUTGAN O'RNI	42
6	Begimqulova Laylo Mashrabjonovna, Yigitaliyeva Shahzoda Shavkatjon qizi XONZODA BEGIM – TEMURIYLAR DAVRINING SIYOSIY FAOL AYOLI	47
7	Egamberdiyeva Turgunoy Ahmadjanovna, Abdunosirova Ozodaxon Botirjon qizi SAROYMULKXONIMNING MADANIY-MA'RIFIY FAOLIYATI	54
8	Israilov Nodir Rahimjonovich AMIR TEMUR VA SULTON BOYAZID MUNOSABATLARI MARI ARUE VOLTER TALQINIDA	60
9	Матхоликов Қахрамонжон Абдукодирович ЎЗБЕКИСТОНДА КИРИШ ТУРИЗМИ ШАКЛЛАНИШНИНГ ТАРИХИЙ ТАҲЛИЛ	66
10	Муртазаева Рахбар Хамидовна ТОЛЕРАНТНОСТЬ КАК НЕОТЪЕМЛЕМЫЙ ПРИНЦИП МУЛЬТИКУЛЬТУРАЛИЗМА В УЗБЕКИСТАНЕ	76
11	Normurodov Dilmurod Raxmatullyevich CHOCHNING ANTIK VA ILK O'RTA ASRLARDAGI IBODAT ME'MORCHILIGI XUSUSIDA AYRIM MULOHAZALAR	83
12	Oxunjonova Shahodat Yusufjon qizi SAVDO MADANIYATINING TRANSFORMATSIYASI: AN'ANAVIY RASTALARDAN VIRTUAL BOZORLARGACHA (1996 - 2024 YILLAR)	93
13	Shamsiyeva Maxfuzaxon Xuja qizi XX ASR TARIXSHUNOSLIGIDA GENDER TENGLIK TAMOIYILINING ILMIY TALQINI	101

Shamsiyeva M. X.

«Jaxon tarixi» kafedrası dotsent., PhD

Fargʻona davlat universiteti

shamsiyevamaxfiza@gmail.com

XX ASR TARIXSHUNOSLIGIDA GENDER TENGLIK TAMOYILINING ILMIY TALQINI

ANNOTASIYA

Ushbu maqolada gender tenglik tamoyilining shakllanishi va uning tarixshunoslikdagi oʻrni, XX asrning ikkinchi yarmidan boshlab gender tarixining mustaqil ilmiy yoʻnalish sifatida rivojlanishi, ayniqsa Joan Vallach Scott, Gerda Lerner, Sheyla Roubotem, Bonnie G. Smit hamda Merry Viesner-Hanks kabi tadqiqotchilarning ilmiy hissalarini, gender tarixshunosligi insoniyat tarixini yangicha – tenglik, madaniyatlararo va koʻp markazli yondashuv asosida talqin etuvchi zamonaviy ilmiy paradigma sifatida namoyon boʻlayotgani yoritilgan.

Kalit soʻzlar: Gender, ayollar, olim, tarixshunoslik, feminizm, patriarxiya, kategoriya, erkaklar.

KIRISH

Soʻnggi oʻn yilliklarda tarix fanida gender masalalariga boʻlgan eʼtibor sezilarli darajada ortdi. Gender tenglik tamoyili jamiyatning ijtimoiy, siyosiy va madaniy rivojlanishida muhim oʻrin tutuvchi konseptual yoʻnalish sifatida shakllandi. Mazkur tamoyil insonni shaxs sifatida kamol toptirishga toʻsqinlik qiluvchi barcha ijtimoiy, iqtisodiy va madaniy toʻsiqlarni aniqlash hamda ularni bartaraf etishni koʻzda tutadi. XX asrning ikkinchi yarmidan boshlab gender yondashuv tarixshunoslikda yangi metodologik paradigma sifatida shakllanib, tarixiy jarayonlarni faqat erkaklar tajribasi asosida emas, balki ayollar va boshqa ijtimoiy guruhlar nuqtai nazaridan ham oʻrganish zarurligini ilgari surdi.

Bugungi kunda gender tarixshunosligi insoniyat tarixini qayta talqin etuvchi, tenglik, madaniyatlararo va koʻp markazli yondashuvlarga asoslangan zamonaviy ilmiy yoʻnalish sifatida shakllanmoqda.

Xususan, Yevroʻpa tadqiqotchilari gender masalasida hamda ayollar hayotida vujudga kelgan muammolarning amaliy va nazariy yechimlarini izlash masalalari bilan muvaffaqiyatli tadqiqotlar olib borishmoqda.

TADQIQOTNING ASOSIY NATIJALARI

XX asrning ikkinchi yarmidan boshlab gender tenglik masalasi tarixshunoslikda mustaqil tahliliy yoʻnalish sifatida shakllandi. Tarixiy jarayonlarni faqat erkaklar faoliyati orqali tahlil qilish ilmiy manzarani chegaralab qoʻygan. XX asr oʻrtalaridan boshlab ayollar tarixi va gender tahlili yangi ilmiy yoʻnalish sifatida shakllandi. Bu sohada amerikalik ingliz va yevropalik olimlar, xususan, Joan Wallach Scott, Gerda Lerner, Sheila Rowbotham hamda Bonnie G. Smit katta

hissa qo‘shdilar. Ularning ishlari gender tenglikni tarixiy, falsafiy va madaniy jarayon sifatida o‘rganishga zamin yaratdi.

Bu jarayonda Joan Vallach Scottning hissasi beqiyosdir. Uning 1986-yilda chop etilgan mashhur maqolasi – *“Gender: A Useful Category of Historical Analysis”* (Gender: tarixiy tahlilning foydali kategoriyasi) – genderni tarixiy tahlilning metodologik kategoriyasi sifatida ilmiy muomalaga kiritdi. Skottning ta’kidlashicha, “gender” faqat biologik tafovut emas, balki ijtimoiy, siyosiy va madaniy munosabatlarni tashkil etuvchi kuch tizimidir. U til, hokimiyat va tajriba o‘rtasidagi munosabatni tahlil qilib, tarixni erkaklar nuqtai nazaridan yozish an’anasi natijasida ayollar tajribasi chetlab qolganini ko‘rsatadi. Shu bois u tarixiy voqealarni tahlil etishda “gender kategoriyasi”ni qo‘llashni taklif etadi [1].

Skott yondashuvi natijasida gender tarixi – ya’ni tarixda ayollar, erkaklar va ijtimoiy jinslar o‘rtasidagi munosabatlarni o‘rganuvchi yo‘nalish – tarixshunoslikda yangi usul sifatida shakllandi.

Amerikalik tarixchi va feminist Gerda Lerner esa ayollar tarixini o‘rganishning nazariy asoslarini yaratgan ilk tarixchilardan biridir. Uning *“The Creation of Patriarchy”* (“Patriarxiyaning yaratilishi”) nomli asarida qadimgi davrlardan boshlab ayollarni ijtimoiy hayotdan chetlashtirish jarayonini tahlil qiladi va patriarxal tizimning tarixiy ildizlarini ochib beradi. Ushbu asarda patriarxiya - ya’ni erkaklar hukmronligidagi ijtimoiy tuzum - tabiiy yoki tug‘ma holat emas, balki tarixiy jarayon orqali shakllanganligini, patriarxiyaning ildizlarini Qadimgi Mesopotamiya jamiyatlari, xususan, shumer va babil sivilizatsiyalari bo‘lganligini ko‘rsatadi. Gerda Lerner qadimgi davrlarda ayollarning qullikka aylantirilishi patriarxiyaning rivojlanishiga katalizator bo‘lganini ko‘rsatadi [2].

Lerner ayollarning tarixdagi rolini faollashtirish orqali ijtimoiy adolat g‘oyasini ilgari surib, Gender tarixshunosligining metodologik chegaralarini kengaytirdi.

Ingliz tarixchisi va sotsialistik feminizm nazariyotchisi, Britaniya Feministlar Jamiyatining faxriy a’zosi Sheyla Roubotem ayollar tarixi va gender tenglik masalasida tadqiqotlar olib borib, tarixda ayollar mehnati va tajribasining “ko‘rinmas” bo‘lib kelganini ko‘rsatib berdi. Sheyla Roubotemning: *“Hidden from history: 300 years of women's oppression and the fight against it”* (“Tarixdan yashirin: 300-yillik ayollar zulmi va unga qarshi kurash”) asari orqali ayollarning siyosiy, iqtisodiy va madaniy sohalardagi faoliyati tarixshunoslik markaziga qaytarildi [3].

Sheyla Roubotemning ushbu asarida tug‘ilish, feminism, kasaba uyushmalari, oila masalalari tahlil etilgan. Olima tarixda feministik yondashuvni amalga oshirish borasida uchta taklifni berib o‘tadi: o‘tmishdagi ayollar bilan “romantik hamdardlik” orqali tanishish; “sanoqsiz yolg‘iz ayollar”ni tadqiq etish orqali tarixni qayta tiklash; ayollarning siyosiy inqiloblar, tashkilotlar, kasaba uyushmalari va “sufrajizm yoki tinchlik harakatlari”da tutgan rolini tahlil qilish.

Shuni aytib o‘tish joizki, Sheyla Roubotemning tadqiqoti ayrim tanqidchilar tomonidan tanqid qilinib, o‘tmishni romantik idealizatsiya qilish yoki faqat “qahramon ayollar”ni ta’riflash, ularning hayoti va mehnatini chetga surib qo‘yish xavfini keltirib chiqarishi mumkinligi haqida uqtirib o‘tishgan.

Sheyla Roubotamning asari feministik tarixshunoslikda muhim, lekin ilmiy metodologik jihatdan murakkab va ayrim jihatlari bilan bahsli deb baholanadi. Asar ayollar tarixini yoritishga qaratilgan ilk jiddiy urinishlardan biri bo'lsa-da, chuqur tahlilning yetishmasligi sababli uning yutuqlari bilan birgalikda kamchiliklari ham ko'zga tashlanadi [4].

Amerikalik tarixchi-feminist, hozirda Ratlgers universitetining (Nyu-Brunsvik) tarix bo'yicha faxriy professori va Vasiylar kengashi a'zosi Bonnie G. Smit o'z tadqiqotlarida tarixshunoslikning o'zini gender nuqtai nazaridan tahlil qiladi. Smit tarix fanida erkaklar hukmronligi natijasida ayollarning tajribalari ko'pincha e'tibordan chetda qolganini ko'rsatadi. Uning "The Gender of History: Men, Women, and Historical Practice" ("Tarixning jinsi: erkaklar, ayollar va tarixiy amaliyot") asarida tarix fani metodologiyasiga gender yondashuvni kiritdi va tarixiy tahlilda gender yondashuvining zarurligini asoslaydi. Uning fikriga ko'ra, tarix yozuvlari uzoq vaqt davomida erkaklar tajribasiga asoslangan bo'lib, ayollarning tarixdagi o'rni "ilmiy emas" deb hisoblangan. Smit tarixshunoslikdagi bu gender tarafkashligini ochib beradi va tarixni yozishda ayollar ovozini tiklashni taklif etadi [5].

Amerikalik tarixchi Merry Wiesner-Hanksning "Gender in History: Global Perspectives" (Tarixda gender masalalari: jahon miqyosidagi yondashuv) asarida ayollar tarixi, gender tarixini global miqyosda o'rganishga bag'ishlangan bo'lib, u qadim zamonlardan to zamonaviy davrgacha ayollar va erkaklar o'rtasidagi ijtimoiy munosabatlar, gender rollari va madaniy tizimlarning shakllanishini tahlil qilgan.

Uning fikricha, "Genderni o'rganish tarixning bir bo'lagi" deb tan olishdir. Ya'ni, tarixda kim bo'lishidan qat'i nazar – ayol yoki erkak, fohisha yoki uning mijoz, ruhoniyy yoki folbin, me'mor yoki kashtachi ayol – ularning barchasi tarixning muhim qismidir. Genderni "optik linza" sifatida ishlatganimizda, biz ko'rish doiramizni toraytirmaymiz, aksincha, uni bir vaqtning o'zida ham keskinlashtiramiz, ham kengaytiramiz. Shunday qilib, optika fanida bu imkonsiz bo'lishi mumkin, ammo tarixiy tahlilda biz bir vaqtning o'zida ham "teleob'yektiv", ham "keng burchakli" linzaning afzalliklariga ega bo'lamiz [6].

Wiesner-Hanks genderni Yevropaga qaratilgan tor nuqtai nazar bilan emas, balki global yondashuv asosida Afrika, Osiyo, Yaqin Sharq, Amerika mahalliy xalqlarining tarixi bilan birga ko'rib chiqishi tarixshunoslikda ilmiy yangilik bo'ldi. Aytish joizki, asar ko'plab universitetlarda gender tarixshunosligi bo'yicha asosiy darslik sifatida o'qitiladi.

Gender tarixshunosligi so'nggi ellik yil ichida tarix fanining eng muhim nazariy burilishlaridan biriga aylandi. Ushbu yo'nalishning shakllanishi va rivojlanishida Joan W. Scott, Gerda Lerner, Sheyla Roubotem, Joan Kelly, Gayle Rubin, Natalie Zemon Davis, Dorothy Ko kabi olimlarning ishlari hal qiluvchi ahamiyat kasb etdi. Ushbu davrga kelib, gender tarixshunosligi G'arb doirasidan chiqib ko'p madaniyatli, ko'p markazli ilmiy yo'nalish sifatida rivojlandi.

Umuman olganda, gender tarixshunosligi bugungi kunda nafaqat ayollar tarixini, balki insoniyat tajribasining barcha ijtimoiy, madaniy va siyosiy qatlamlarini chuqur tahlil qiluvchi keng qamrovli ilmiy yo'nalishga aylandi.

XULOSA

XX asr tarixshunosligida gender tenglik tamoyilining shakllanishi insoniyat tarixini qayta anglash jarayonida tub burilish yasadi. Avvallari tarixiy jarayonlar asosan erkaklar faoliyati asosida talqin etilgan bo'lsa, gender yondashuv paydo bo'lishi bilan ayollar, erkaklar va boshqa ijtimoiy guruhlar tajribasi tarixiy tahlil markaziga aylandi.

Aytish joizki, arxiv va tarixiy manbalarni gender nuqtai nazaridan qayta tahlil qilish jamiyatda adolat, tenglik va inklyuzivlik tamoyillarini mustahkamlashga xizmat qiladi hamda ayollar va boshqa ijtimoiy guruhlarining tarixdagi o'rnini yanada kengroq yoritishga xizmat qiladi.

FOYDALANILGAN MANBA VA ADABIYOTLAR RO'YXATI

1. Joan W. Scott — "Gender: A Useful Category of Historical Analysis". The American Historical Review, Vol. 91, No. 5 (Dec 1986), pp. 1053–1075
2. Gerda Lerner — The Creation of Patriarchy. Oxford University Press ed., 1986 – P. 318 (internet resurs)
3. Sheila Rowbotham — Hidden from History: 300 Years of Women's Oppression and the Fight Against It. London : Pluto Press., 1977– P. 182. (internet resurs)
4. Barbara J. Berg. Review of *Hidden From History* by Sheila Rowbotham, and *Woman's Work* by Ann Oakley. *The American Historical Review*, Vol. 80, No. 3 (Jun., 1975), pp. 681–683.
5. Smith, Bonnie G. *The Gender of History: Men, Women, and Historical Practice*. Harvard University Press, 1998. – P. 322. (internet resurs)
6. Merry Viesner-Hanks. *Gender in History: Global Perspectives*. – Global Perspectives. Wiley-Blackwell, 2011. – P. 304.

Шамсиева М. Х.

PhD., доцент кафедры «Всемирная история»

Ферганский государственный университет

shamsiyevamaxfiza@gmail.com

НАУЧНАЯ ИНТЕРПРЕТАЦИЯ ПРИНЦИПА ГЕНДЕРНОГО РАВЕНСТВА В ИСТОРИОГРАФИИ XX ВЕКА

АННОТАЦИЯ

В данной статье рассматриваются формирование принципа гендерного равенства и его место в историографии, развитие гендерной истории как самостоятельного научного направления со второй половины XX века, а также научный вклад таких исследователей, как Джоан Валлах Скотт, Герда Лернер, Шейла Роуботэм, Бонни Г. Смит и Мерри Виснер-Хэнкс. Подчеркивается, что гендерная историография в современный период выступает как новая научная парадигма, интерпретирующая историю

человечества на основе принципов равенства, межкультурного и полицентрического подхода.

Ключевые слова: Гендер, женщины, учёный, историография, феминизм, патриархат, категория, мужчины.

Shamsieva M. Kh.

PhD., associate professor at the department of «World history»

Fergana State University

shamsiyevamaxfiza@gmail.com

THE SCIENTIFIC INTERPRETATION OF THE PRINCIPLE OF GENDER EQUALITY IN 20TH-CENTURY HISTORIOGRAPHY

ABSTRACT

This article examines the formation of the principle of gender equality and its place in historiography, the development of gender history as an independent field of study since the second half of the twentieth century, as well as the scholarly contributions of researchers such as Joan Wallach Scott, Gerda Lerner, Sheila Rowbotham, Bonnie G. Smith, and Merry Wiesner-Hanks. It is emphasized that in the modern period, gender historiography represents a new scientific paradigm that interprets human history through the principles of equality, intercultural dialogue, and a polycentric approach.

Keywords: Gender, women, scientist, historiography, feminism, patriarchy, category, men.